

I

*Het begin
van het einde*

Op 10 mei 1940 vallen Duitse troepen Nederland binnen. Het Nederlandse leger is klein, maar vecht dapper tegen de Duitse overmacht. Hitler, de Duitse leider, heeft jarenlang ongestoord aan zijn leger kunnen bouwen, terwijl het Nederlandse leger is verwaarloosd.

Op 14 mei wordt Rotterdam gebombardeerd door Duitse bommenwerpers. Het hart van Rotterdam verandert in een rokende puinhoop, vol doden, gewonden en kapotte gebouwen. Een dag later, op 15 mei, geeft Nederland zich over. De Duitse overmacht is te groot. Koningin Wilhelmina vlucht samen met de Nederlandse regering naar Londen. De nationaalsocialistische nazi's zijn nu aan de macht. In Nederland wappert een andere vlag en er waait een andere wind, een wind van angst, pijn en onderdrukking.

‘Kom.’ Sim loopt voor me uit, zonder te kijken of ik volg. Aan het eind van onze tuin verdwijnt hij tussen de bosjes. Ik buk me en volg hem tussen de wirwar van bladeren en takken door, tot we op de open plek staan waar niemand komt dan wij alleen.

Hij pakt vier poppetjes uit zijn broekzakken en zet ze met hun ruggen naar mij toe op een omgevallen boom.

Als hij ze omdraait, hou ik mijn adem in. ‘Hoe doe je dat zo precies?’ fluister ik. ‘Je bent een kunstenaar.’

Ik pak een van de poppetjes op. Het hout van het hoofdje en de romp voelt koel en glad als ik er met mijn wijsvinger overheen strijk. Dit mannetje, met de snor, is het kleinste. Zijn oogjes kijken me priemend en beschuldigend aan. ‘Hitler’, mompel ik.

De tweede herken ik aan zijn bril en zijn beginnende kaalheid. ‘Heinrich Himmler.’

De derde is de brallende Italiaan, de bondgenoot, Mussolini. Ik wijs naar de vierde. ‘Wie is dat?’

‘Hermann Göring, maar daar ben ik niet tevreden over. Zijn stierennek is niet dik genoeg.’ Hij zet ze op gelijke afstand. ‘Vijf punten per poppetje, allemaal neergeschoten is vijfentwintig punten.’

Als hij me de katapult en de vijf steentjes in mijn handen geeft, trillen mijn handen.

Dit is anders dan anders.

De andere keren schoten we poppetjes zonder gezicht van de boomstam en gaven we ze namen. Zachtjes, fluisterend. Nu hebben de namen een gezicht en een passend lijf.

Ik trek aan het elastiek, leg het steentje in het leertje en schud mijn hoofd. 'Ik kan dit niet. Als ze ons betrappen, hangen we.' 'Wie kan ons betrappen, Jochem?' zegt Sim. 'Het is maar een spelletje. We zijn nog maar dertien. Ze zullen ons niks doen.' 'In Duitsland zien ze dat anders. Jongens die twee jaar ouder zijn dan wij sturen ze naar het front.' Ik stop het steentje in mijn broekzak en laat de katapult bungelen. 'Vijftien jaar zijn die jongens. Er zijn niet genoeg soldaten meer, dus nu nemen ze de kinderen.'

'Schiet je nog of niet?'

Ik voel aan het steentje in mijn zak. Ik wil niet dat Sim me een lafaard vindt. 'Goed.'

Ik leg het steentje opnieuw in het leertje, trek het elastiek naar achteren en richt op de meest gehate persoon op deze aarde. Hij kijkt me onbevreesd aan, niet wetend wat er komen gaat. Ik denk aan vader, die een halfjaar geleden opeens verdween. Aan moeder, die vanaf dat moment veranderde. En aan Sims vader, die ook zomaar van de ene op de andere dag weg was, al meer dan drie jaar geleden.

'Ellendeling', fluister ik, en ik richt.

Het steentje suist en raakt zijn voorhoofd. Pang. Hitler valt achterover.

'Een zachte landing', gromt Sim. 'Die verdient hij niet.'

Ik richt opnieuw. Himmler tuimelt achterover. Göring en Mussolini volgen en rollen over elkaar heen in het groene mos. 'Vijfentwintig punten verdiend', zeg ik zacht.

Er gloeit iets in mijn binnenste: trots, verwarring, maar ook angst. Mijn hart slaat op hol als ik geritsel hoor. 'Weg ermee, Sim, stop ze in je zak.'

Ik prop de katapult in mijn broekzak, vang het houten poppetje op dat Sim me toegooit en steek het weg in mijn andere zak. Sim doet hetzelfde met zijn katapult en de andere drie figuurtjes. 'Kom.' Hij wenkt en verdwijnt tussen de struiken.

Mijn hond komt hijgend tevoorschijn. ‘Loos alarm, Sim’, roep ik. ‘Het is Mila.’ Ik lach zacht. ‘Wat ben je toch een goede speurhond. Ben je ons gevolgd?’

Ik aai over haar kop en haal de katapult weer tevoorschijn. Het rubber ertussen is stevig en strak. Het leer is oud en rimpelig, maar nog goed.

Ik hoor het geritsel weer. Haalt Sim een grap met mij uit?

Een zware stem vraagt: ‘Was machen Sie?’

Ik doe een stap naar achteren en kijk om me heen. Waar is die soldaat en wat heeft hij gezien? Ik kan er niks aan doen dat ik begin te rillen en wil wegrennen.

‘Stehen bleiben!’

In mei 1943 moeten veel Nederlandse mannen tussen 18 en 35 jaar zich melden voor de Arbeitseinsatz. Ze moeten werken in Duitsland, vooral in de oorlogsindustrie, waar wapens en militaire uitrustingen worden gemaakt.

In januari 1944 werken er 275.000 Nederlandse mannen in Duitsland. De mannen die dat niet willen, duiken onder, maar een goed onderduikadres vinden is moeilijk.

In september 1944 staan de Duitsers er niet goed voor in de oorlog. Ze beginnen met razzia's. Er worden nog 120.000 Nederlandse mannen van straat, uit hun huis of van het land geplukt om te gaan werken in Duitsland.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werken er tussen de acht en tien miljoen buitenlandse dwangarbeiders in Duitsland. Meer dan een half miljoen van deze dwangarbeiders zijn Nederlanders. Van deze Nederlandse mannen zullen 30.000 nooit terugkeren naar huis.

2

‘**S**tehen bleiben!’ klinkt het weer vanuit de bosjes. ‘Hände hoch!’

Waar is Sim gebleven? Ik voel aan het poppetje. Het gladde hout lijkt mijn vingers te branden. Met één beweging trek ik het uit mijn broekzak, draai me om en gooi het met een boog de bosjes in. Dan leg ik mijn handen op mijn hoofd en blijf staan in het midden van de open plaats.

Mila kwispelt opgewonden en rent blaffend in de richting van de stem. ‘Hier Mila’, roep ik. ‘Blijf.’

Mijn handen boven op mijn hoofd trillen zo erg dat ik mijn polsen moet beetpakken en erin moet knijpen. Ik ben bang voor een schot als de hond tegen hem op zal springen. Duitse soldaten schieten een hond zomaar neer wanneer die hen in de weg loopt. Er is niemand die er iets tegen kan doen.

Ik hou mijn adem in. Uit de richting van de soldaat klinkt weer geritsel en nu ook het zachte snuffelen van Mila. Dan komt Sim tevoorschijn.

‘Je dacht dat ik een Duitser was’, roept hij met een grote grijns op zijn gezicht. ‘Gelukt.’

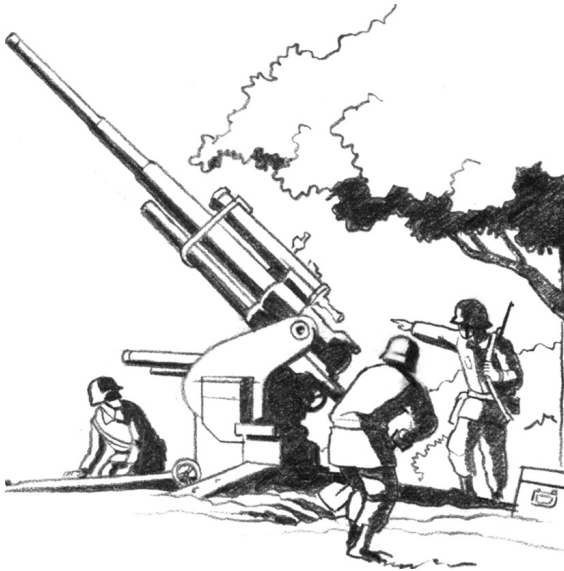
Het lukt me niet iets te zeggen, zo kwaad ben ik.

Ik doe een stap naar voren en wil hem opzijduwen, maar hij duwt terug. Ik sla van me af. Kolkende woede golft door mijn lijf. Eerst doet Sim niets. Ik geef hem nog een klap tegen zijn kaak. Hij slaat terug en geeft me een harde, pijnlijke stomp. Ik geef hem links en rechts klappen waar ik kan, maar hij doet zijn armen over elkaar en beukt als een stormram tegen mijn borst. Door de klap verlies ik mijn evenwicht. Ik tuimel achterover, tussen de takken en de bladeren door, en zak weg in een diep gat.

Kinderen gingen in de Tweede Wereldoorlog gewoon naar school, maar de plekken van Joodse kinderen die opgepakt of ondergedoken waren, bleven leeg. Het werd Joodse leraren verboden les te geven. In september 1944 is het onrustig in Oosterbeek. Het terugtrekkende Duitse leger, dat is verjaagd uit België en Frankrijk, neemt scholen en andere openbare gebouwen in beslag om zelf te gebruiken. Vanaf zaterdag 9 september 1944 kunnen de kinderen niet meer naar school.

De Duitse veldmaarschalk Model heeft zijn hoofdkwartier verplaatst naar hotel De Tafelberg in Oosterbeek. In woonhuizen rondom het hotel worden soldaten geplaatst. Er is een streng uitgaansverbod, mensen mogen de straat niet meer op tussen 20.00 en 4.00 uur.

Naast de Utrechtschestraatweg, die dwars door Oosterbeek loopt, worden loopgraven gegraven. Op allerlei plaatsen in het dorp wordt luchtafweergeschut geplaatst.

3

Sim trekt de takken opzij. ‘Je ligt in een hol’, zegt hij opgewonden.

Verdorpe eikenbladeren knisperen onder mijn lijf. Ik ga rechtop zitten, wrijf het zand en vuil uit mijn gezicht en kijk omhoog. Het gat moet meer dan een meter diep zijn.

‘Het was een flauwe grap. Het spijt me, Jochem.’ Voorzichtig laat hij zich zakken en gaat naast me zitten. Zijn handen tasten langs de kant.

‘Een schuilplaats’, mompelt hij. ‘Niet te zien en niet te vinden.’ Mila blaft ongeduldig en springt naast ons. Het is nauw met zijn drieën.

‘Speurhonden vinden zo’n gat wel.’

‘Ja’, zegt hij peinzend. ‘Maar de Duitsers hebben niet altijd speurhonden bij zich.’

Hij gaat op zijn hurken zitten. ‘Wij hebben hier zo vaak gespeeld en nooit gemerkt dat het er was.’

Ik wrijf tegen mijn kaak, ik voel nu pas hoe die gloeit.

‘Een geluk bij een ongeluk.’ Sim wrijft ook aan zijn gezicht. Zijn oog wordt dik en rood. ‘Je was echt kwaad en je sloeg hard.’

‘Ja’, geef ik toe. ‘Ik was bang, dan sla ik hard.’

Zijn gezicht staat verbaasd. ‘Ik wist niet dat je zo hard kon slaan. Je zou een goede soldaat zijn.’

‘Ik zou een waardeloze soldaat zijn.’

Sim is mijn vriend en mijn buurjongen. Hij is vier maanden en drie dagen ouder dan ik. Hij wil later arts worden, net als zijn vader was tot hij verdween.

Ik wil later dierenarts worden.

Er is zo veel voor later.

Later, als de oorlog voorbij is.

Later, als het vrede is.

Later, als ik groot ben, maar dat klinkt kinderachtig, omdat ik al dertien ben.

‘Waarom was je zo bang?’ vraagt hij voorzichtig.

‘Ik moest aan iets denken’, zeg ik.

‘Waaraan?’

‘Moeder en ik waren in Arnhem.’

‘Ja?’

‘Meer dan een jaar geleden.’

Ik wil hem vertellen wat ik toen heb gezien, maar het lukt niet, want ik heb er daarna nooit meer met iemand over gepraat. Soldaten, een Joodse man, een vrouw en een meisje met een muts tot net boven haar ogen. Moeder wilde me meetrekken, maar mijn voeten leken aan de stoeptegels geplakt. Het meisje bleef staan en keek me aan. De soldaat duwde ruw in haar rug en blafte een bevel. Daarna sprong ze de vrachtwagen in en de man en de vrouw klommen onhandig achter haar aan. De vrachtwagen reed met een ronkende motor de straat uit. Achteraan bij de laadklep zaten twee Duitse soldaten, met geweren in de aanslag. Moeder huilde zacht. ‘Dit volk is Gods oogappel en het wordt weggevoerd als beesten.’

Ik heb niet geholpen. Ik staarde en deed niks, net zoals de andere mensen.

Sinds die dag weet ik wat de Duitse soldaten kunnen doen. Ik heb hun wreedheid gezien. De harde, blaffende stemmen en de laarzen met hoge leren schachten dreunen door de straten van Oosterbeek en laten mijn hart bonzen.

‘Nou?’ vraagt Sim nog een keer.

‘Niks, laat maar zitten’, zeg ik. ‘Zouden de Duitsers weten dat ze de oorlog gaan verliezen? Zijn ze bang om te vechten?’

‘Ja, misschien zijn ze wel heel bang.’ Sim snuift minachtend.

‘Ze willen vast naar huis terug.’ Zijn ogen schitteren. ‘De Britse en de Amerikaanse soldaten zijn in juni geland in Normandië.’

Ze zijn doorgestoten tot aan Parijs ...'

'Niks nieuws', onderbreek ik hem.

'Ze trekken door België, ze zijn Limburg al binnengevallen. En ...'

'Ik weet het', onderbreek ik hem. 'Dat heb je me al verteld.

Maar ik geloof jouw praatjes niet meer, je verzint ze gewoon.

De geallieerden zijn er nog steeds niet. Het duurt veel te lang.'

Hij kijkt me net zo lang aan tot ik mijn ogen neersla. 'Aan wie

moet ik het anders vertellen?' Er staan tranen in zijn ogen. 'Jij

wilt toch ook dat je vader terugkomt? We gaan het winnen van

de moffen en onze vaders kunnen weer terug naar huis.'

'Hoop je', zeg ik. 'Misschien is het allemaal kletspraat.'

'Na de bevrijding wordt het weer net als vroeger.' Er klinkt

hoop in Sims stem.

'Nee', zeg ik hard. Ik weet dat ik de ogen van het meisje nooit

zal vergeten. 'Er zijn mensen weg en die komen niet terug.'

'Mijn vader komt terug', fluistert hij. 'Hij is slim, hij blijft leven.

Hij zal uit hun smerige klauwen blijven.'

'Alleen domme mensen worden gepakt?' Ik veeg het vuil van

me af. 'Bedoel je dat? Alleen domme mensen gaan dood?'

Hij reageert niet op de vraag. 'Waar is Himmler?'

'Weggegooid.' Ik maak een handgebaar naar achteren. 'Daar

ergens.'

'Wat? Weet je hoelang ik ermee bezig ben geweest?'

'Ik was bang. Het is gestoord om een Duitser na te doen, echt

gestoord.'

Sim wrijft over zijn gezicht. 'Er is niks om bang voor te zijn.'

Ik kan het niet eens aan mijn beste vriend uitleggen. Sinds

vader een halfjaar geleden verdween, is niks meer hetzelfde.

Ik weet niet wie hem opgehaald heeft die nacht. Is hij dood?

Of is hij ondergedoken, zoals zo veel mannen die niet in de

fabrieken van de vijand willen werken?

'Daar ligt hij ergens.' Ik wijs met mijn hoofd. 'Het is je eigen

schuld, moet je maar geen Duitse bevelen blaffen.'

Hij schudt zijn hoofd en kruipt achterstevoren de groene slurf van takken uit. Ik leun achterover tegen de aarden wand en hoor hoe Sim scharrelt en zoekt tussen de droge eikenbladeren. Hoog boven me is een stukje grijsblauwe lucht dat telkens van vorm verandert door de takken die zacht heen en weer bewegen.

‘Hé Jochem’, roept hij na een poosje. ‘Wat doe je daar nog? Kom je helpen zoeken?’

Ik zucht en kruip de bladertunnel uit.

Sim pakt Mussolini uit zijn broekzak. ‘Mila, kom.’

De hond kwispelt en kijkt hem verwachtingsvol aan. Sim houdt het poppetje voor de hondenneus en ze snuffelt.

‘Zoek’, zegt Sim kort en hij wijst met zijn arm in de richting waar ik het neergooide.

Ze begint opgewonden te snuffelen tussen de dode bladeren over het hek.

‘We vinden Himmler toch niet meer terug.’ Mijn maag rammelt en ik heb zin om naar huis te gaan.

‘Een beetje vertrouwen in je eigen hond, Jochem.’ Sim wrijft zoekend met zijn hand door de bladeren.

‘Je zoekt zelf maar verder’, roep ik over mijn schouder. ‘Ik ga naar huis. Het is etenstijd.’

Ik ren tussen de bosjes door naar onze tuin en klim over het scheefgezakte hek.

Het late zonlicht schijnt over onze moestuin, de lege bijenkorven en het kippenhok.

Ons witgepleisterde huis met het rieten dak en de blauwe luiken is een vriendelijk huis om te zien. De blauw gestreepte gordijnen van mijn slaapkamerraam wapperen zachtjes in de wind.

Moeder komt naar buiten en wenkt naar mij. Er staat iemand naast haar en ze heeft iets in haar hand waar ze mee zwaait.

Heel even lijkt ze op de moeder die ze een halfjaar geleden was.

In Nederland wonen aan het begin van de Tweede Wereldoorlog veel Duitse, Oostenrijkse en Poolse Joden. Ze zijn uit die landen gevlucht toen hun synagogen werden vernietigd en hun huizen en bedrijven werden afgepakt. Hun werk als bijvoorbeeld zakenman, arts, leraar of musicus mochten ze niet meer doen.

In Nederland gebeurt al gauw hetzelfde als in Duitsland. Joden vanaf zes jaar moeten een zespuntige gele ster met daarin het woord 'Jood' kopen en op hun jas dragen. Veel Joden besluiten onder te duiken.

Joodse onderduikers die worden ontdekt, worden weggevoerd of meteen doodgeschoten door de Duitse bezetter. De mensen die Joden laten onderduiken, wacht hetzelfde lot. Aan het begin van 1943 zijn ongeveer 25.000 Joden ondergedoken. Duizenden Joden worden verraden of ontdekt. Ze worden gevangengezet bij het doorgangskamp in Westerbork en daarna per trein gedeporteerd naar de vernietigingskampen van de nazi's in Oost-Europa. Van alle Nederlandse Joden zullen 102.000 de Tweede Wereldoorlog niet overleven.
